ACTA HISTORICA NEOSOLIENSIA

VEDECKÝ ČASOPIS PRE HISTORICKÉ VEDY

23 / 2020

Vol. 1

BELIANUM

ACTA HISTORICA NEOSOLIENSIA

Vedecký časopis pre historické vedy
Vychádza 2x ročne

Vydáva: Belanium. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
EV 5543/17

Sídlo vydavateľa: Národná 12, 974 01 Banská Bystrica

IČO vydavateľa: IČO 30 232 295

Dátum vydania: jún 2020

© Belanium. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

ISSN 1336-9148 (tlačená verzia)

ISSN 2453-7845 (elektronická verzia)

Časopis je registrovaný v medzinárodných databázach:

European Reference Index for the Humanities (ERIH PLUS)

Central and Eastern European Online Library (CEEOL)

Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH)

Redakcia:

Pavol Maliniak (šéfredaktor)

Michal Šmigel' (výkonný redaktor)

Patrik Kunec

Imrich Nagy

Oto Tomeček

Redakčná rada:

Rastislav Kožiak (predseda)

Barnabás Guitman (Piliscsaba, Maďarsko)

Éva Gyulai (Miskolc, Maďarsko)

Bohdan Halczak (Zielona Góra, Poľsko)

Jiří Knapík (Opava, Česká republika)

Vjačeslav Meňkovskij (Minsk, Bielorusko)

Maxim Mordovin (Budapešť, Maďarsko)

Vincent Múcska (Bratislava, Slovensko)

Martin Pekár (Košice, Slovensko)

Petr Popelka (Ostrava, Česká republika)

Jan Randák (Praha, Česká republika)

Jerzy Sperka (Katowice, Poľsko)

Ján Steinhübel (Bratislava, Slovensko)

OBSAH

Články

GLOCKO, F.: Banskobystrický štvorlístok zlatníkov 19. storočia. Život a dielo Juraja Sodomku, Karola Miškovského, Alojza Herritza a Františka Franciscyho	5
KUDZBELOVÁ, Z.: Slovenská otázka v revolučných rokoch 1848 – 1849 na stránkach viedenského denníka <i>Die Presse</i>	34
MOLNÁROVÁ, P.: Mocenské prejavy KSC v reflexii vlastných mien v stránickej tlači	52
KOHUT, A.: Soviet deportations of OUN family members from Western Ukraine in 1940–1952	72

Materiály

MESKO, M.: Hospodárske dejiny Horehronia v zrkadle historickej toponymie regiónu do konca 16. storočia.....	91
---	----

Rozhľady

ŠUMICHRASŤ, A.: Slovenská politika v kontexte revolučných rokov 1848/49 a názory K. Marxa a F. Engelsa.....	125
HRČAN, J.: Legislatívne postavenie menšinového školstva vo Vojvodine v období rokov 1919 – 1929 (s dôrazom na používanie materinského jazyka).....	140
ЛЮБЫЙ, А.: Великое Княжество Литовское в белорусской историографии XX в.	164

Polemiky

HLIBIŠČUK, M.: Môže „teória brutalizácie“ vysvetliť výbuch násilia v období Ukrajinskej revolúcie (1917 – 1921)?	179
--	-----

Správy

Dr. h. c. prof. PhDr. Július Alberty, CSc. (19. august 1925, Vyšná Pokoradz – 11. august 2019, Banská Bystrica) (R. Kožiak).....	186
--	-----

Prof. PhDr. Stanislav Matejkin, CSc. (18. september 1943, Litava – 26. august 2019, Banská Bystrica) (K. Fremal) 190

Doc. PhDr. Marián Skladaný, CSc. (7. máj 1940, Vranov nad Topľou – 23. január 2020, Bratislava) (O. Tomeček) 194

Recenzie a anotácie

«Социалистический город»: идея и реальность. Рецензия на книгу МЕЕРОВИЧ, М. Г. – МЕНЬКОВСКИЙ, В. И. – ЖЕРЕБЦОВ, И. А.: «Социалистический город»: идея и ее воплощение в Советском Союзе в 1920-е и 1930-е годы. Banská Bystrica : Belianum, 2019.

(Е. В. Коннышева) 203

KÓNYA, P. – KÓNYOVÁ, A.: *Caraffa 330. Štúdie k dejinám Prešovského krvavého súdu = Tanulmányok az Eperjesi vértörvényszék történetéhez.* Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018.

(V. Žeňuch) 208

Dr. h. c. prof. PhDr. Július Alberty, CSc.
(19. august 1925, Vyšná Pokoradz – 11. august 2019,
Banská Bystrica)

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2020.23.01.186-189>

Profesor Július Alberty patril ku generácii slovenských historikov, ktorú možno do určitej miery nazvať zakladajúcou. Aj keď mali svojich predchodcov, generáciu, ktorá stála pri zrode slovenskej akademickej historiografie a ktorej najvýraznejšou osobnosťou bol vysokoškolský učiteľ, profesor Daniel Rapant, predsa len to bola až Albertyho generácia, ktorá v povojnovom období začala v pravom zmysle slova budovať, oživovať či prehlbovať profesionálne historické inštitúcie nielen v centre, ale aj v regiónoch Slovenska. Albertyho začiatky, ale vôbec celý profesionálny život, sú toho najlepším príkladom. Poukazuje na to aj miesto jeho pôsobenia, ktorým sa, dalo by povedať „naveky“, stalo stredné Slovensko.

Hneď po ukončení vysokoškolského štúdia na Univerzite Komenského v Bratislave sa vracia do regiónu, aby si splnil svoj stredoškolský sen stať sa gymnaziálnym profesorom dejepisu najprv v Lučenci, a potom v Banskej Bystrici. Albertyho odborné kvality však neboli jedinou charakteristickou črtou jeho pôsobenia. Zavčas, ako riaditeľ Jedenást-ročnej strednej školy v Brezne, si vyskúšal aj svoje organizačné schopnosti, ktoré ďalej rozvíjal vo funkciách krajského inšpektora na Odbore školstva Krajského národného výboru, zástupcu a riaditeľa Pedagogického inštitútu v Banskej Bystrici a prodekana i dekana Pedagogickej fakulty. Spomienky jeho kolegýň a kolegov z tých čias ho opisujú nielen ako nesmierne pracovitého, ale aj nesmierne ľudského funkcionára.

Práve odborné a ľudské kvality zostávali v pamäti aj absolventom vysokoškolského štúdia história v Banskej Bystrici. Július Alberty patril k obdivovaným i milovaným vysokoškolským učiteľom, čo jeho študenti, a nielen tí z odboru histórie, najvýraznejšie prejavili v krízových 60. rokoch minulého storočia. Pre fakultu, ale i mesto sa stala legendárnou udalosť z 20. marca 1968. V neskorej noci tiahli mestom stovky študentov zo študentského domova až na Fončordu, kde vtedy býval, aby ho spontánne pozdravili, a ako vtedajšiemu dekanovi mu vyslovili všeobecnú dôveru. Ani po vynútenom odchode z postu dekana, a dokonca aj pracovníka fakulty v roku 1970, jeho legenda nezanikla. Nezabudla naň nielen generácia jeho priamych poslucháčov, ale ani tie nasledujúce. Sám sa o tom mohol najlepšie presvedčiť, keď ho 20. decembra 1989 pozvali spolu s ďalšími perzekvovanými do auly vtedajšej Pedagogickej fakulty.

Pri spomienkach na historika býva zvykom hovoriť o jeho odborných kvalitách. V prípade historika pôsobiaceho v regióne, bývajú meradlom jeho profesionality nielen diela, ktoré napísal, ale aj ich rešpektovanie v domácich centrálnych vedeckých inštitúciách, či medzinárodných odborných kruhoch. Napriek, či vďaka kvalite svojho výskumu regionálnych dejín, predovšetkým stredného Slovenska, Július Alberty aj tu exceloval. Ctil totiž nielen faktografiu. Zdôrazňoval, že povinnosťou regionálneho bádateľa je nielen robiť poctivý výskum *ad fontes* v archívoch, ale aj premýšľať o regionálnych dejinách v širších kultúrno-historických súvislostiach. Patril medzi tých prvolezcov, ktorí regionálnu historiografiu metodicky i metodologicky inštitucionalizovali na svojbytnú historickú vednú disciplínu. Svedčia o tom jeho početné úvahy o mieste regionálnych dejín v koncepcii slovenských dejín i publikácie hlavne o jeho milovanom gemersko-malohontskom rodisku. Najlepšie by o tom hovorili jeho spolupracovníci z Gemerskej vlastivednej spoločnosti, či neskôr Gemersko-malohontskej vlastivednej spoločnosti. Aktívne sa totiž podieľal na vytváraní ich štruktúr a organizovaní vedeckej činnosti, a to nielen pred vynúteným odchodom z profesionálneho života začiatkom sedemdesiatych rokov, ale aj po návrate doň na začiatku deväťdesiatych rokov minulého storočia.

Za krátky čas odborného pôsobenia, ktorý mu vymerali stranícki funkcionári tzv. normalizácie, toho stihol nesmierne veľa. Ešte ako pomerne mladý sa stal doyenom stredoslovenskej historiografie, a tak ho brali aj jeho bratislavskí kolegovia. Stal sa členom vedeckého kolégia Historického ústavu SAV, členom výboru Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV, a dokonca v roku 1965 organizoval pamätný zjazd Slovenskej historickej spoločnosti v Banskej Bystrici. Slovenskú historickú obec reprezentoval na dvoch svetových fórach – svetových kongresoch historických vied vo Viedni v roku 1965 a v Moskve v roku 1970. Naviazal a rozvíjal medzinárodné kontakty s českými, ale aj maďarskými a nemeckými kolegami a vedeckými inštitúciami. Pri výskume hospodárskych a sociálnych dejín našiel súznenie so svojim ostravským kolegom, tiež legendou českej historiografie, profesorom Milanom Myškom, pri výskume didaktiky dejepisu zase s historikmi v Nemecku, Maďarsku a Čechách. So všetkými ho viazalo aj hlboké osobné priateľstvo. Ako sám spomínal, boli to práve oni, ktorí mu dodali odvahu obnoviť vlastné profesionálne aktivity aj po návrate na fakultu a do historickej obce začiatkom deväťdesiatych rokov.

Albertyho návrat do akademického života nebol naplnený zážťou voči tým, ktorí mu vzali dvadsať rokov života. Naopak, jeho návrat sprevádzalo nadšenie pre históriu a poslucháčov histórie a aktívna angažovanosť v živote fakulty, či už pôsobením v akademickom senáte alebo vo vedec-

kých radách fakulty i univerzity. Aj keď si zaumienil venovať zvyšok svojho odborného života len didaktike dejepisu, jej inštitucionalizácii a rozvoju na Slovensku, nedalo mu nevenovať sa naďalej aj svojej najväčšej láske, ktorá ho doviedla k histórii, regionálnym dejinám. Stal sa odborným i ľudským pilierom obnovennej katedry histórie v Banskej Bystrici, profiloval jej vedecké zameranie, pomáhal svojim kolegom pri ich kvalifikačnom raste, pri nadväzovaní odborných kontaktov so zahraničnými akademickými pracoviskami v Čechách, Maďarsku, Poľsku, Rakúsku a Nemecku. Jeho meno bolo takým čarovným kľúčom, ktorý nám, jeho kolegom i kolegyniam, otváral brány zahraničných i domácich celoštátnych vedeckých inštitúcií a vedeckých komisií. Robil tak nezištne a pomáhal svojej katedre stať sa rešpektovaným akademickým i vedeckým pracoviskom. Ak nás dnes takto vnímajú na Slovensku i v zahraničí, je to do veľkej miery zásluhou práve jeho osobnosti.

Satisfakciou za vynútený dvadsaťročný azyl mu bolo mnoho ocenení, po ktorých kvôli svojej príslovečnej skromnosti netúžil, no plne si ich zaslúžil. V celoslovenskom kontexte to bolo zvolenie za podpredsedu Slovenskej historickej spoločnosti na prvom ponovembrovom zjazde tejto najstaršej vedeckej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied, v medzinárodnom kontexte zase udelenie čestného titulu *doctor honoris causa* Ostravskej univerzity. K týmto oceneniam veľmi rýchlo pribúdali ďalšie: Cena Literárneho fondu (2002), Medaila k 60. výročiu SNP, oslobodenia Slovenska a víťazstva nad fašizmom (2004), Medaila k 500. výročiu reformácie za šírenie dobrého mena evanjelickej cirkvi a.v. (2017) a najvyššie vyznamenanie UMB MAGNUM DECUS UNIVERSITATIS (2017).

Desiatky publikácií, vedeckých štúdií, početné členstvá v domácich i zahraničných vedeckých komisiách, radách, či spoločnostiach boli však len jednou stránkou života nášho drahého kolegu. My všetci zo slovenskej historickej obce budeme na neho spomínať predovšetkým ako na veľkodušného človeka, s milým úsmevom, láskavým hlasom a priateľskou povahou. Po odchode z fakulty v roku 2010 pri každom našom spoločnom telefonáte, či osobnom stretnutí sa najprv pýtal, čo nové na katedre. Nebola to však zdvorilostná fráza. Úprimne sa zaujímal o dianie na katedre, na fakulte, na univerzite, pýtal sa aj na náš súkromný život, úprimne zdieľal naše osobné radosti i starosti. Žil ako by nielen pre svoju rodinu, ale aj pre históriu, ktorú miloval, a v podstate aj pre nás na katedre. V tom býva údel takýchto osobností trochu nepriaznivý pre ich najbližších rodinných príslušníkov. Práve im patrí naša vďaka, že nám dovolili ukrajsť si z ich spoločného rodinného života, že pri ňom stáli v časoch jeho profesijných úspechov i v časoch krívd, ktoré mu jeho pracovný život nadelil.

Pre ďalšie nové generácie slovenských historikov, ktoré prídu, bude jeho odborný odkaz zhmotnený predovšetkým v jeho vedeckom diele. No vynímať sa v ňom bude jeden titul, ktorým ako prvý po roku 1989 ponúkol autobiografický pohľad historika na obdobia, v ktorých žil a tvoril: *Historik v prúde času: Spomienky Júliusa Albertyho*.

Rastislav Kóžiak